

УДК 341.485(477)(045)

**ГЕНОЦИД НАЦІЇ
НА ПОДІЛЛІ 1932–1933 РОКІВ****GENOCIDE OF THE NATION
IN PODILLIA 1932–1933****Красніцька Г. М.,**

кандидат історичних наук, доцент кафедри права, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ (Вінниця, Україна), e-mail: krasnitska – am@ukr.net

Krasnitska G. M.,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Law Vinnytsia Trade and Economic Institute of KNTEU (Vinnytsia, Ukraine), e-mail: krasnitska–am@ukr.net

Розглянуто основні питання, пов'язані з голодомором 1932–1933 рр. на Поділлі. Зазначено причини, хід та наслідки голодомору на території Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей.

Ключові слова: голодомор, Поділля, причини, наслідки, геноцид, трагедія.

The main issues related to the famine of 1932–1933 on the Podillya. The reasons, course and consequences of the Holodomor in the territory of Vinnytsia, Khmelnytsky and Ternopil regions are indicated.

Keywords: holodomor, Podillya, causes, consequences, genocide, tragedy.

Двадцять століття закарбувалось у долі українського народу, в тому числі населення Поділля, численними трагедіями: братовбивча громадянська та криваво-руйнівні Перша і Друга світові війни, спустошливі іноземні інтервенції, голод 1921–1926 та 1946–1947 рр., сталінські репресії, Чорнобильська катастрофа...

Однак з-поміж них особливим трагізмом виділяється голодомор 1932–1933 років. Здавалося, уже минуло 86 років... Але свідомі українці ще досі пам'ятають ту страшну подію – геноцид нації.

Мета статті – на основі дослідження документів і матеріалів розкрити узагальнюючу картину причин, суті та наслідків голодомору 1932–1933 рр. на Поділлі в контексті подій в Україні цього періоду.

Для українців голодомор за своїми масштабами і сутністю рівнозначний єврейському Голокосту чи вірменській різанині 1915 р. Та про голодний апокаліпсис широка громадськість довідалася порівняно недавно, адже сам факт голодомору ретельно і свідомо замовчувався. Ставитися до масової голодної смерті як неіснуючого явища розпорядився ще Й. В. Сталін, лицемірство котрого не знало меж.

Майже шість десятиліть знадобилося для того, щоб Україна вийшла із стану заціпеніння, порушила ганебне табу мовчання. Лише 26 січня 1990 р. керівний орган Компартії України – її Центральний Комітет – у постанові «Про голод 1932–1933 років на Україні та публікацію пов'язаних з ним архівних матеріалів», нарешті, зробив те, чого народ чекав від нього стільки часу, – відмежувався від злочинної сталінської політики, засудив її провідників.

Голодомор забрав безліч людей, але лише тепер історики почали вивчати розсекречені архіви, друкувати науково-популярні статті, книги, збірники документів та матеріалів. На межі ХХ–ХХІ ст. створена чимала література про трагічну долю селян у роки колективізації сільського господарства на Поділлі, які стали предтечею голодомору. В архівах колишніх секретних документів і матеріалах, у свідченнях сучасників подій та в аналітичних узагальненнях зібраних історичних фактів об'єктивно відображені дійсне становище селян, примусові й репресивні заходи офіційної влади щодо них та форми їх непокори, протесту й боротьби проти насилля.

Для повного висвітлення проблеми в історичних джерелах потрібна не одна тисяча документальних свідчень. Без них не може бути правдивої розповіді і про винуватців трагедії на місцях, і про масштаби і наслідки голоду та його вплив на політичне, господарське, демографічне та духовно-релігійне життя народу. Особливо важливо показати регіональні особливості голодомору, вплив на людей місцевих обставин. Голодомор 1932–1933 рр. на Поділлі – важлива трагічна сторінка української історії, яка вимагає поглибленого наукового вивчення не лише для показу реальної картини подій минулого, а й для застереження повторення помилок у майбутньому [7].

Поділля – це західно-центральна частина України, яка завжди славилася своїми родючими землями та вирощуванням сільськогосподарських культур, адже більшість населення були селянами. Отже, невже головною причиною був неврожай чи засуха? Документи підтверджують, що хліб в Україні був, а ще гірше те, що в таких жаклих умовах для населення радянський уряд масово продавав збіжжя за кордон. У 1932 році експортують 1,72 млн. т. зерна, 1933–1,68 млн. т. На експорт відправлялися й інші продукти харчування. У зведеній відомості виконання експортного плану за 1–е півріччя 1933 року Вінницькою областю з грифом «Не підлягає оголошенню» перераховуються: птиця, масло, риба, яйця, мед, горіхи, раки, хрін, мак, хутро, селянське полотно...» [3, арк. 28, 29].

Протягом кількох років більшовицька держава силою відбирала все, що було у селянина. В результаті хлібозаготівель та інших господарств та виселення із хат сімей... Чечельницький район – розпродано біля 700 господарств, 90% селян вигнано із своїх домівок. Велика кількість селян залишилися під відкритим небом, голодують, нишпорять по селах... [5, с. 605]. Вигнані зі своїх домівок за невиконання хлібозаготівель, в селах, перетворених на резервації, селяни були приречені на неминучу смерть.

Тривожні симптоми голоду виявилися вже на початку 1932 р. В лютому–березні 1932 р. з різних районів Поділля почала надходити тривожна інформація про голод.

Голод затьмарив світ дитинства. Батьки вмирили, а діти залишилися без догляду і уваги. Особливо багато безпритульних дітей з'явилося

у подільських селах. Із усіх районів надходили відомості про те, що немає куди поміщати дітей, круглих сиріт. Голодомор зруйнував сотні тисяч людських доль. Прагнучи до максимальної документальності геноциду, зосередимось на долі дітей – найчисленніших жертв сталінського свавілля. Саме вони без жалоби і молитви йшли із життя неоплакані матерями, ставали жертвами канібалізму і людської жорстокості, напівживі і мертві наповнювали в мирний час братські могили. Документи засвідчують, що голодна смерть не перебирала ні віком, ні національністю, ні статтю. Усіх косила підряд [4, с. 63].

В листі до голови Сальницької сільської ради учень Свіргун писав: «Кузьма Петрович! Тиждень, як помер від голоду батько. Мати лежить хвора й вся попухла на печі. Окрім мене залишилося ще троє малолітніх дітей. Вони попухли. На мою долю випало бути Головою двору. Допоможіть чим можете. У нас сьогодні на вечерю не залишилося і буряків. Рятуйте маму, дітей. Ми вступимо в колгосп. І буду я так з мамою працювати, щоб забезпечити цих малих дітей хлібом. Не відмовте Кузьма Петрович. Невже я 7-м років вчився, щоб померти голодною смертю...» [5, с. 206].

Вінницька область Липовецький район в селі Зозові одноосібниця-біднячка зарізала свою 4-х річну дитину для харчування. До цього зарізала два коти та дві собаки. У неї було засіяно озимини 0,50 га, весь хліб забрала сільрада. В цьому селі за лютий місяць померло від голоду 21 чоловік, з 1-го по 5-е березня 10 чоловік. В селі до 200 голодуючих сімейств...

Приречені хлібороби з надією чекали врожаю. Але партійно-державне керівництво позбавило їх цієї надії. Зокрема, для всієї Вінницької області план хлібоздачі в цьому році був у 1,5 рази більший за можливості. Архівні документи засвідчують, що наприкінці 1932 на початку лютого 1933 р. голодом була охоплена вся територія Поділля. Не було села, в якому б щоденно не з'являлись все нові випадки опухання і смерті людей. У с. Заливанщина Калинівського району за день вмирало по 9–11 осіб. Як свідчить Г. Михальчук, взимку 1932–33 рр. у сусіда Красночолого Василя померло два сини і дві дочки, у Краснооголового Павла – вся сім'я. Прийшли з сільради виконавці, склали їх на підводу, викопали яму і всіх поклали в одну яму. Проте це не останній випадок такого поховання. В окремих селах Брацлавського району смертність від голодування набрала поголового характеру, а уряд тим часом вимагав нових поставок хліба, м'яса, молока та іншого продовольства. Масове вмирання людей в області тривало аж до жнив. У перші дні жнив смертність була більшою, ніж навесні. Люди наїдалися досхочу, в багатьох ставався заворот кишок і у великих муках вони помирили [4, с. 64].

Хмельницька область Летичівський район в селі Бабино голодує 3 бідняцько-колгоспні сім'ї, серед них двоє опухших [1, с. 370, 375].

У надзвичайно складних умовах велася посівна кампанія: гостро не вистачало зерна,

техніки, коней, для робіт використовували корів, орали і боронували людьми. Селяни були у відчаї, деморалізовані, зневірені, рятуючись від голоду, розкрадали залишки посівного матеріалу, виходили з колгоспів, розбирали худобу, інвентар. Нелегально переходили кордон через Збруч і Дністер, де обмінювали різні речі на продовольство. Незважаючи на важку повсякденну працю, виробіток понад 460–480 трудоднів, колгоспники були приречені на голодну смерть: їли коріння дерев, лободу, бруньки, болотні трави та тварин. Доведені до відчаю окремі селяни почали харчуватися кішками, собаками, пацюками, різною падаллю, гинули від інфекційних хвороб та епідемії.

У Славутському районі було зафіксовано більше 350 випадків висипного і 150 черевного тифу. В колгоспах нараховувалося 4520 сімей, потерпілих від голоду серед яких 2547 гостропотребуючих, 2135 остроголодуючих і опухлих, 229 померлих. У травні 1932 р. у Вінницькій області, за неповними офіційними даними, лютий голод охопив 400 населених пунктів, де голодувало 13852 душі. А в травні 1933 р. голодомором було охоплено 38 районів, 431 сільрада, 26859 господарств, 120903 чоловік. Голод панував в окремих господарствах та сім'ях одноосібників у Деражнянському, Меджибізькому, Грицівському, Полонському, Летичівському, Старокостянтинівському районах. У травні 1933 р. навіть у прикордонних районах, де були певні пільги і послаблення хлібозаготівель, зокрема у Проскурівському, голодувало населення 21 сільради з 57, Новоушицькому – 11, Кам'янець-Подільському – 4 сільради. В квітні – серпні 1933 р. померло від голоду в селах Деражнянського району: в Богданівцях – 144 чол., Зяньківцях – 86 чол., П. Коричинцях – 43 чол., Мордіно – 94 чол., Голенищеві – 132 чол. Багато людей померло від голоду також в Яблунівці, Луцв Барській, Деражні, Розсохах, Черешенці, Шелехові, Божиківцях, Янчинцях цього ж району. Вимирали цілі сім'ї, зросла дитяча безпритульність.

З кінця 1932 р. до середини 1933 р. зголоднілі люди вдавалися до дитиновбивства, людоїдства, трупоїдства. Факти канібалізму, коли батьки вживали в їжу м'ясо своїх дітей, були в селах Щедровій, Бабино, Заставцях, Кудинці, Іванківцях Летичівського, Плесні, Пиляях Шепетівського районів. А в цілому до середини травня 1933 р. за досить заниженими офіційними даними було зафіксовано 71 випадок людожерства та 9 випадків трупоїдства переважно у східних і центральних районах Поділля, тобто, на найродючіших українських землях [2, с. 12].

Наслідки голодомору жахливі. Крім очевидних людських втрат та величезного морального удару, голод позначився на українській ментальності (соціально – психологічний та духовний світогляд людини, здатність відчувати та сприймати світ). Це був наслідок безвідповідальної, антинародної, злочинної політики московського центру та їх прислужників в Україні, спрямованої на добування коштів для індустріалізації. Доля селян до уваги не бралася.

Голод був не наслідком стихії, а організований керівництвом штучно. Це був справжній геноцид проти українського народу. Голодомор на багато поколінь паралізував національну свідомість українців, що дуже відчувається і сьогодні, в часи розбудови незалежної української держави [6].

Таким чином, головне те, щоб більше ніколи і ніде не повторилися подібні трагедії людства. Важливо для морального зцілення українців. Вважається основним для тих наших співвітчизників, які пережили голод. Важливо і перед пам'яттю мільйонів українців, які загинули голодною смертю. Пам'ять – це спокута наша перед загиблими. Такою є історична дійсність, яка ґрунтується на архівних документальних джерелах. Такою є і правда, якою б гіркою вона не була!

Список використаних джерел

1. Васильєв, ВЮ., Подкур, РЮ., Кравченко, ПМ., Лациба, ВП., Мельничук, ПП., Петренко, ВІ., 'Голод та голодомор на Поділлі 1920–1940 рр.', Збірник документів та матеріалів, Обласна редколегія науково–документальної серії книг «Реабілітовані історією», 407 с.
2. Гавчук, ІК., Гладуняк, ІВ., Слободянюк, ПЯ., Осадча, ГГ. та ін., 2008, 'Книга Пам'яті про жертви Голодомору 1932–1933 років в Україні: Хмельницька область. Ч.1.', Хмельницький, 1176 с.
3. 'Державний архів Вінницької області', Ф.П.–136, Оп.3, Спр.99, 754 с.
4. Красніцька, ГМ., 2014. 'Голодомор 1932–1933 років на Вінниччині', *Гілея: науковий вісник*, 467 с.
5. Пиріг, РЯ., 1990. 'Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів Політвидав України', 605 с.
6. 'Трагедія голодомору на Вінниччині 1932–1933 рр.', 2003, *Бібліографічний покажчик*, Вінниця. <http://www.library.vn.ua/publications/2003/golod03.html>
7. https://knowledge.allbest.ru/history/2c0a65625a2ad79a4d53a89421216d27_0.html

References

1. Vasyly'jev, VJu., Podkur, RJu., Kravchenko, PM., Lacyba, VP., Mel'nichuk, IP., Petrenko, VI., 'Golod ta golodomor na Podilli 1920–1940 rr. (Hunger and the Holodomor in Podillia 1920–1940)', Zbirnyk dokumentiv ta materialiv, Oblasna redkolegija naukovo–dokumental'noi serii' knyg «Reabilitovani istorijeju», 407 s.
2. Gavchuk, IK., Gladunjak, IV., Slobodjanjuk, PJa., Osadcha, GG. ta in., 2008, 'Knyga Pam'jati pro zhertyv Golodomoru 1932–1933 rokiv v Ukrai'ni: Hmel'nyc'ka oblast'. Ch.1. (Book of Memory of the Holodomor Victims of 1932–1933 in Ukraine: Khmelnytsky Region. Part 1)', Hmel'nyc'kyj, 1176 s.
3. 'Derzhavnyj arhiv Vinnyc'koi' oblasti (State Archives of Vinnytsia Region)', F.P.–136, Op.3, Spr.99, 754 s.
4. Krasnic'ka, GM., 2014. 'Golodomor 1932–1933 rokiv na Vinnychchyni (Holodomor of 1932–1933 in Vinnitsa region)', *Gileja: naukovyj visnyk*, 467 s.
5. Pyrig, RJa., 1990. 'Golod 1932–1933 rokiv na Ukrai'ni: ochyma istorykiv, movoju dokumentiv Polityvydav Ukrai'ny (The famine of 1932–1933 in Ukraine: by the eyes of historians, in the language of the Polityvyd Ukraine documents)', 605 s.
6. 'Tragedija golodomoru na Vinnychchyni 1932–1933 rr. (The tragedy of the Holodomor in Vinnitsa 1932–1933)', 2003, *Bibliografichnyj pokazhchyk*, Vinnycja. <http://www.library.vn.ua/publications/2003/golod03.html>
7. https://knowledge.allbest.ru/history/2c0a65625a2ad79a4d53a89421216d27_0.html

* * *